

M A T E R I A Ł Y I S P R A W O Z D A N I A

ROCZNIKI KULTUROZNAWCZE
Tom IX, numer 1 – 2018

ANGELIKA KOWALIK
RYSZARD ZAJĄCZKOWSKI

DOI: <http://dx.doi.org/10.18290/rkult.2018.9.1-5>

WSPÓŁCZESNE ODKRYWANIE KRESÓW MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA „KRESY POŁUDNIOWO-WSCHODNIE — POLSKA KULTURA WSPÓLCZEŚNIE ODKRYWANA” Truskawiec, Drohobycz, 30 czerwca – 6 lipca 2017 roku

Pojęcie Kresów południowo-wschodnich obejmuje swoim zakresem nie tylko przestrzeń geograficzną, ale przede wszystkim wciąż inspirujące bogactwo kulturowe, jakie przez wieki tworzyli przedstawiciele kultury polskiej, ukraińskiej, żydowskiej i innych kultur współistniejących na tych terenach. Wyrosłe na nich dziedzictwo jest wciąż badane. Przejawem zainteresowania tą problematyką była międzynarodowa konferencja „Kresy południowo-wschodnie – polska kultura współcześnie odkrywana”. Odbyła się ona od 30 czerwca do 6 lipca 2017 r. na Ukrainie. Jej organizatorami były Katedra Teorii Kultury i Sztuki w Instytucie Kulturoznawstwa KUL, Polonistyczne Centrum Naukowo-Informacyjne im. Igora Menioka Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu, Stowarzyszenie Inicjatyw Naukowych oraz Stowarzyszenie Wspólnota Polska. Celem konferencji było objęcie refleksją duchowego i materialnego dorobku związanego z byłymi terenami polskimi określanymi jako Galicja Wschodnia. Wydarzenie zgromadziło prelegentów reprezentujących różne polskie ośrodki naukowe oraz Państwowy Uniwersytet Pedagogiczny w Drohobyczu.

Tematyka 30 referatów była bardzo zróżnicowana, gdyż konferencja miała charakter interdyscyplinarny — uczestniczyli w niej literaturoznawcy, językoznawcy,

---

Mgr ANGELIKA KOWALIK — Katedra Teorii Antropologii Literatury na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji — e-mail: angelika.kowalik.92@gmail.com

Dr hab. RYSZARD ZAJĄCZKOWSKI, prof. KUL – kierownik Katedry Teorii Kultury i Sztuki w Instytucie Kulturoznawstwa na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji – e-mail: rzajac@kul.pl

kulturoznawcy, historycy, politolodzy, muzykolodzy, socjolodzy. Byli to zarówno naukowcy, jak też pracownicy instytucji kultury, działacze towarzystw kresowych oraz osoby zainteresowane polską kulturą na Kresach — jej ochroną, odkrywaniem, czerpaniem z jej bogactwa i szukaniem jej aktualności. Dzięki obecności naukowców ukraińskich konferencja uzyskała charakter międzynarodowego dialogu skierowanego na tropienie śladów łączącej oba narody historii i kultury. Warto pamiętać, że w nauce ukraińskiej nie funkcjonuje pojęcie „Kresy”, ale obszar ten jest postrzegany jako pogranicze, miejsce spotkania różnych kultur. Stąd na przykład badacze ukraińscy odrzucają „kresową” topografię Drohobycza jako anachroniczną. Proponują natomiast dla tego miasta określenie „mały Paryż”, oparte na rekonstrukcji intelektualnego i malarsko-artystycznego środowiska Drohobycza w pierwszej połowie XX wieku. Status pogranicza pozwalał wzbogacić dyskusję na temat różnych fenomenów kulturowych (np. twórczości Brunona Schulza).

Zaprezentowane na konferencji referaty można podzielić na kilka grup tematycznych. Największa z nich była poświęcona kwestiom literaturoznawczym. Sporo referatów dotyczyło literatury traktowanej jako silny nośnik kresowej kultury i wartości z nią związanych. Jak zauważali prelegenci, w twórczości literackiej znalazła wyraz atmosfera miejsc utraconych — „małych ojczyzn” — będących dla pisarzy centrum świata. W sytuacji odłączenia tych obszarów po wojnie od Polski utrwalenie wspomnień oraz specyficznego języka (np. gwary lwowskiej) miało szczególne znaczenie dla zachowania indywidualnej i zbiorowej tożsamości. Badacze podkreślali silną mityzację ziem kresowych w wielu utworach. Dotyczyło to zwłaszcza ich obrazu, jaki wyłaniał się z wciąż mało zbadanych tekstów emigrantów powojennych (prof. Violetta Wajs-Milewska, UwB). Niektórym z nich poświęcono osobne wystąpienia np. Józefowi Wittlinowi (prof. Ryszard Zajączkowski, KUL), Andrzejowi Chciukowi (mgr Artur Cembik, USz), Stanisławowi Vincenzowi (mgr Janina Laskowska, KUL). Faktem jest, że z Kresów pochodziło wielu ważnych pisarzy. Dotyczy to zarówno XIX, jak i XX wieku. Mgr Monika Jurkowska (UwB) omówiła pamiętniki urodzonych na Kresach pisarzy powstańców listopadowych Seweryna Goszczyńskiego oraz Michała Budzyńskiego, aby wskazać źródło, z którego wyrosło znaczenie Galicji, a szczególnie Lwowa w myśli polskiej. Inne wystąpienia dotyczyły Debory Vogel (mgr Wira Romanyszyn, UP w Drohobyczu), Brunona Schulza (prof. Leonid Tymoszenko, dr Wiera Meniok, UP w Drohobyczu), Zofii Kossak (prof. Lidia Wiśniewska), Artura Sandauera (mgr Justyna Koszarska-Szulc, PAN i Muzeum Historii Żydów Polskich – Polin) czy wreszcie naszych wielkich poetów, takich jak Herbert, Zagajewski i Miłosz (prof. Ewa Masłowska, PAN). Często literatura okazywała się miejscem spotkania polskiej i ukraińskiej kultury. Referaty literaturoznawców pokazały, że w literaturze topos Kresów wytworzył szczególną mitologię tych obszarów, w tym zwłaszcza Lwowa (doskonałym tego przykładem jest *Mój Lwów* J. Wittlina — jeden z najlepszych esejów poświęconych temu miastu). Inny niż w przypadku wielu polskich pisarzy obraz przedwojennej Galicji zawiera auto-

biografia Aleksandra Granacha, znanego przed wojną żydowskiego aktora (prof. Nina Terlecka-Taylor, Uniwersytet w Oksfordzie).

Oprócz literatury zainteresowanie referentów dotyczyło również muzyki oraz malarstwa artystów powiązanych z Kresami. Gdy chodzi o muzykę, to na początku XX wieku istniały w Drohobyczu amatorskie towarzystwa wokalne, które skupiały zarówno Polaków, jak i Ukraińców oraz pełniły ważne funkcje społeczno-kulturowe (prof. Iryna Bermes, UP w Drohobyczu). Twórczość Modesta Mencińskiego oraz Ludomira Różyckiego to przykład przenikania się polskiej i ukraińskiej kultury muzycznej. Ta współpraca polegała nie tylko na ogólnym poznaniu i wykonywaniu własnych utworów, ale również na wzajemnym wzbogacaniu się dwóch szkół kompozytorsko-wykonawczych (dr Oleksandra Nimyowicz, UP w Drohobyczu). Muzyka była też wyrazem tęsknoty za miejscem dzieciństwa, co zostało ukazane na przykładzie powstających na emigracji piosenek o Lwowie autorstwa Mariana Hemara (mgr Anna Mieszkowska, Archiwum PAN w Warszawie). Refleksją objęte zostało czasopiśmiennictwo jako istotny składnik ówczesnej kultury i czynnik formujący społeczeństwo kresowe. Dobre przykłady to choćby międzywojenny „Płomyk” (dr Małgorzata Kucharska, Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu) oraz borysławsko-drohobycka gazeta „Świt” (mgr Lesia Chomycz, UP w Drohobyczu). Czasopiśmiennictwo przedwojenne jawi się jako bogaty i wieloaspektowy dokument kultury kresowej. Zwłaszcza upowszechnianie na łamach „Płomyka” wiedzy o Kresach i ich znaczeniu dla Polski służyło zarówno celom poznawczym, jak i wychowawczym, podyktowanym przez ówczesne tendencje oświatowe, których założeniem było poznanie i zintegrowanie mieszkańców wszystkich regionów II RP.

Zabierali też głos językoznawcy, którzy mówili na temat pojęcia „Kresy” (prof. Katarzyna Sicińska i prof. Katarzyna Jaros, UŁ) czy współczesnych skojarzeń młodzieży z pojęciem „Kresowiak” (prof. Aleksandra Niewiara i mgr Martyna Terlecka, UŚ). Ten ostatni komunikat, przygotowany na podstawie rekonesansu badawczego w dwóch liceach ogólnokształcących w Chorzowie i w Sosnowcu, pokazał, że pamięć o Kresowiakach istnieje na tych terenach w niewielkim stopniu, i to dzięki oddolnej, indywidualnej pracy. Zamazują ją aktualne wydarzenia, polityka kulturowa mediów oraz programy szkolne. Nie zawsze jednak musi tak być. Dr Katarzyna Banach (UŁ) przedstawiła czynniki kulturowe mające wpływ na zachowanie kresowej tożsamości mieszkańców ziemi głubczyckiej, a więc ojczystej mowy, tradycji i zwyczajów. W nurcie współczesnej refleksji nad Kresami należy odnotować też głos socjologa mgra Pawła Orzechowskiego (UW) na temat postrzegania Drohobycza przez obecnych jego mieszkańców, reprezentujących różne grupy społeczne.

Podczas konferencji pojawił się też aspekt muzealny. Dr Magdalena Sacha (UG) mówiła o muzealnych kresoprzestrzeniach na ziemiach zachodnich, gdzie znaleźli się po wojnie kresowiaczy, a dr Joanna Lusek (Muzeum Górnośląskie w Bytomiu) przywołała postać zasłużonego dla Lwowa, a po wojnie pracującego na Śląsku otolaryngologa prof. Tadeusza Ceypka, który oprócz działalności zawodowej zajmował

się też fotografią, drobiazgowo rejestrując piękno rodzimych krajobrazów, architektury i postaci.

Wreszcie wystąpienia o profilu historycznym dotyczyły takich aspektów, jak funkcjonowanie Kresów w świadomości polskiego podziemia niepodległościowego w latach 1945–1947 (prof. Zygmunt Woźniczka, UŚ), dawnej i współczesnej obecności szlachty zagrodowej w byłej Galicji Wschodniej jako grupy bardzo licznej i żywotnej oraz odznaczającej się wyraźną świadomością stanową i narodową (dr hab. Olgierd Grott, UJ). Ponadto przedstawiono stan pamięci historycznej mieszkańców Drohobycza na temat powstania styczniowego (dr Bohdan Łazarok, UP w Drohobyczu). Ze strony polskich historyków pojawiła się również propozycja koordynacji badań nad spuścizną kresową oraz powołania w tym celu ogólnopolskiej instytucji, która byłaby odpowiedzialna za gromadzenie materiałów źródłowych oraz ich opracowywanie, a także upowszechnianie wiedzy na temat spuścizny kresowej (dr Karol Makles, UŚ). O rozpoczętym w 2012 r. cyklu konferencji kresowych w Muzeum Górnośląskim w Bytomiu i związanych z nimi publikacjach poinformowała dr Joanna Lusek. Należy również wspomnieć o wystąpieniach pasjonatów polskich ziem wschodnich: Władysława Olszewskiego z Bolesławca, członka ogólnopolskiego Stowarzyszenia Przyjaciół Ziemi Drohobyckiej, oraz Bożeny Kisiel, prezesa Pomorskiego Oddziału Towarzystwa Miłośników Wilna i Ziemi Wileńskiej. Oboje mówili o szerokiej działalności ich stowarzyszeń.

Główne obrady konferencyjne odbywały się 3 i 4 lipca w Truskawcu i w Drohobyczu. Tygodniowe spotkanie nie polegało jednak wyłącznie na prezentacji referatów. Chodziło również o to, aby zobaczyć to, o czym dyskutowano; doświadczyć swoistego *genius loci* tego obszaru. Dlatego uczestnicy mogli też zwiedzić niektóre miejsca ważne dla kultury polskiej na Ukrainie, takie jak Żółkiew, Lwów, Truskawiec, Drohobycz, Olesko, Poczajów, Podhorce i Krzemieniec. Żywy kontakt z polskim dziedzictwem na tym terenie, poznanie jego historii i współczesnego kształtu — to niewątpliwie bardzo ważne doświadczenie dla ludzi zainteresowanych tematyką kresową i przekazujących o nich wiedzę w Polsce. Towarzyszący uczestnikom przewodnicy znakomicie wprowadzali w aspekt historyczny i kulturowy tej przestrzeni. Każde z odwiedzanych miejsc ma wielki walor historyczny, poznawczy i emocjonalny. Lwów to miasto pełne polskich pamiątek. Uczestnicy konferencji mogli zwiedzić m.in. lwowską starówkę, cmentarz łyżczakowski oraz obejrzyć w operze *Bal maskowy* Giacomo Verdiego. Żółkiew, Olesko i Podhorce to miejsca, gdzie zachowały się (w różnym stanie) siedziby polskiej arystokracji i kościoły. W Truskawcu można było zapoznać się z historią jednego z najważniejszych przedwojennych polskich uzdrowisk, gdzie i dziś przyjeżdża wielu kuracjuszy, których przyciąga choćby słynna woda naftusia. Poczajów to z kolei miejsce pielgrzymowania wielu prawosławnych do słynnej ławry z ikoną Matki Bożej. Niegdyś był to polski kościół katolicki. W Drohobyczu uczestnicy konferencji mogli obejrzyć Muzeum Brunona Schulza (w budynku uniwersytetu), gromadzące m.in. cykle reprodukcji i grafik

artysty, jego książki i ich przekłady, a także dokumenty epoki (tuż obok jest sala, w której wykładał). Z kolei w Krzemieńcu jednym z istotnych punktów programu była wizyta w Muzeum Juliusza Słowackiego, gdzie jest możliwość odbycia symbolicznej podróży przez poszczególne etapy życia jednego z najwybitniejszych polskich twórców romantycznych. Wizyta we wspomnianych miejscach to tylko niektóre wrażenia poznawcze i emocjonalne uczestników związane z wyjazdem w tamte strony.

Wymiana myśli połączona ze zwiedzaniem (podobnych miejsc bardzo ważnych dla polskiej kultury jest mnóstwo na wschód od naszej granicy) pozwoliła przynajmniej trochę dotknąć kulturowego bogactwa Polski, dawności i piękna naszej kultury, ale niestety też zobaczyć zniszczenia i zaniedbania, jakie jej dotknęły. Podróż w tamte strony pokazuje, jak wielka była tworzona tam polska kultura, a zarazem jak ją zwalczano lub modyfikowano z pozycji obcych cywilizacji łańskiejskiej. Jeden z wniosków nasuwających się po konferencji, jest taki, że istnieje potrzeba odbudowy świadomości na temat polskiego dziedzictwa kulturowego na Wschodzie. Konferencja dowiodła, że szeroko rozumiana problematyka Kresów Wschodnich jest wciąż aktualna i nie może być zaniedbana. Wciąż widać niedosyt w zakresie przybliżania historii, wielokulturowości oraz wielorakiego bogactwa tego obszaru. Potrzebne są przedsięwzięcia o szerokim wydźwięku społecznym, uwzględniające dialog międzykulturowy i międzypokoleniowy, a także spotkania naukowe. Z pewnością zaproponowana tym razem (trochę eksperymentalnie) konferencja wyjazdowa znakomicie się sprawdziła.

KATOLICKI
UNIWERSYTET
LUBELSKI
JANA PAWŁA II | **KUL** 1918

Międzynarodowa
konferencja

Kresy południowo- wschodnie – polska kultura współcześnie odkrywana

**WYDZIAŁ
FILOZOFII**

30 czerwca - 6 lipca
2017

Główne obrady
przewidziane są 3 i 4
lipca w Drohobyczu

W planie są wizyty w takich miastach jak Lwów, Żółkiew, Truskawiec, Olesko, Poczajów, Złoczów, Krzemieniec i Podhorce. Oprócz sesji panelowych program przewiduje m.in. spotkania z naukowcami ukraińskimi, z przedstawicielami środowisk polonijnych, wizytę w operze lwowskiej. Lublin będzie miejscem wyjazdu i powrotu. **Koszt uczestnictwa wynosi 1150 zł** i obejmuje: przejazd autokarem, opiekę pilota, ubezpieczenie, zakwaterowanie, wyżywienie, druk pozytywnie recenzowanych materiałów konferencyjnych. **Istnieje możliwość wyjazdu dla osób towarzyszących lub zainteresowanych tematyką konferencji.**

Zgłoszenia wraz z abstraktem referatu przyjmowane są do **30 maja 2017** na adres rzajac@kul.pl.

Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin
www.kul.pl/kresy

Bogactwo polskiej kultury na Kresach było przez wieki bezspornym faktem, choć na skutek powstań, wojen i przemian politycznych uległo poważnemu zniszczeniu. W dodatku pojęcie Kresów (różnie rozumianych) obrośło sporą ilością skojarzeń i wielkim ładunkiem emocji. Określa ono obszar geograficzny, ale stanowi też przestrzeń duchową, której przypisywane są szczególne wartości. Kresowość ma wielowarstwowe znaczenie dla naszej historii i kultury. Przetrawanie polskości na tym obszarze i przywiązanie do imponderabiliów to ważne źródło, z którego można czerpać również w dzisiejszej Polsce. Szczególnie Kresy południowo-wschodnie stały się nośnikiem i wyrazicielem istotnych wartości narodowych. Najbardziej żywa tam tradycja „przedmurza” wsparta pielęgnowaniem ducha rycerskiego i misją cywilizacyjną wywarła znaczny wpływ na kształtowanie się polskiego etosu.

Celem konferencji jest ukazanie jak na byłych ziemiach polskich określanych jako Galicja Wschodnia istnieje pamięć o duchowym i materialnym dziedzictwie polskiej kultury. Do udziału zapraszamy specjalistów z różnych dziedzin w tym zwłaszcza kulturoznawców, literaturoznawców, historyków, historyków sztuki, filmoznawców, politologów, socjologów, religioznawców... Refleksją chcielibyśmy objąć m.in. następujące kręgi badawcze w odniesieniu do wspomnianego obszaru:

- › stan świadomości Polaków na temat znaczenia Kresów dla Polski;
- › polska działalność kulturalna w postaci wymiany naukowej, wystaw, festiwali, uroczystości rocznicowych etc. oraz miejsca narodowej pamięci;
- › osoby i organizacje zasłużone dla rozwijania kultury polskiej;
- › współczesne inicjatywy naukowe i edukacyjne promujące polskie dziedzictwo;
- › aktualne i możliwe działania polityczne na rzecz wsparcia polskich tradycji narodowych;
- › ontologia pojęcia i legenda Kresów w dziełach pisarzy oraz innych twórców kultury.

ORGANIZATORZY: Katedra Teorii Kultury i Sztuki w Instytucie Kulturoznawstwa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Polonistyczne Centrum Naukowo-Informacyjne im. Igora Menioka Państwowego Uniwersytetu Pedagogicznego im. Iwana Franki w Drohobyczu wraz ze Stowarzyszeniem Inicjatyw Naukowych i Stowarzyszeniem Wspólnota Polska

*Dr hab. Ryszard Zajączkowski, prof. KUL
Dr Wiera Meniak*

SIN STOWARZYSZENIE
INICJATYW
NAUKOWYCH

